
Uvodna bilješka

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU) organizirali su međunarodni znanstveni skup na temu “Demokracija na početku XXI. stoljeća” u povodu 75. rođendana akademika Zvonka Posavca.

Zvonko Posavec pripada elitnom krugu hrvatskih politologa i političkih filozofa, dugogodišnji je profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (od 1964. do umirovljenja 2006) na predmetima Političke teorije i političke institucije i Teorije demokracije. Od 2006. redoviti je član HAZU.

Rođen je 15. studenoga 1936. u Rakovcu, Vrbovec. Završio je studij filozofije, romanistike i prava na Sveučilištu u Zagrebu, studij francuskog jezika na Sveučilištu Sorbonne te studij filozofije na Sveučilištu u Beču. Bio je stipendist Zaklade Alexander von Humboldt, Köln (1970-1972). O njegovu znanstvenom i osobnom ugledu na matičnoj akademskoj instituciji svjedoči činjenica da je čak tri puta – jedini u njezinoj polustoljetnoj povijesti – veoma uspješno obnašao čelnu funkciju dekana (1985-1987, 1996-1998, 2002-2004) Fakulteta političkih znanosti.

Tema znanstvenog skupa “Demokracija na početku XXI. stoljeća” primjereno iskazuje središnju misaonu preokupaciju političkoteorijskog opusa Zvonka Posavca, u duhu slavnog gesla Alexisa de Tocquevillea da je novom dobu potrebna nova politička znanost kao *znanost demokracije*.

Znanstveni opus Zvonka Posavca odlikuje se iznimnom produktivnošću i jedinstvenim tematskim rasponom od klasične filozofije i političke filozofije (Platon, Aristotel) preko moderne i suvremene filozofije i političke filozofije (Descartes, Kant, Hegel, Heidegger) do strogo politoloških tema i autora. O njegovoj autorskoj plodnosti svjedoče njegove knjige i velike studije *Povijesno porijeklo dijalektike* (1974); *Dijalektika i politika* (1979); *Nihilizam modernih znanosti* (1982); *Filozofsko-politički spisi* (1982); *Tehničke znanosti* (1984); *Filozofsko-političke rasprave* (1984); *Teorija interesa u djelu J. Habermasa* (1986); *Problem identifikacije političkog polja* (1988); *Porijeklo moderne demokracije* (1990); *Sloboda i politika* (1995). Uz to je objavio i oko 120 rasprava i članaka, stručnih radova, recenzija i prikaza te desetak stručnih prijevoda.

Četiri se glavna tematska područja političke teorije mogu izdvojiti iz cjeline znanstvenog opusa Zvonka Posavca.

A) Samosvjestan teorijski dijalog s velikim učiteljima mišljenja Platonom, Aristotelom, Kantom, Hegelom, Marxom i Heideggerom kao spoznajni izazov najvišeg ranga u nadasve zahtjevnom i uvijek neizvjesnom traganju za primjerenim određenjem pojmovnog aparata za kritičko i razvojno usmjereno promišljanje modernog “doba tehnike” i čovjekova usuda u njoj.

B) Kritičko ispitivanje temelja, oblika i dubine krize politike i političkog djelovanja u naše doba, a napose složenih uzroka uzmaca političke filozofije kao odlučujućeg simptoma te epohalne krize. To se kritičko ispitivanje poduzima uz puno uvažavanje grčkih spoznaja, napose Aristotelove *episteme politike*, s osnovnom ambicijom da se u teorijskom dijalogu s Hannom Arendt, Schmittom i Habermasom (da istaknemo samo najvažnije) prepoznaju i razviju emancipacijski potencijali političkoga u demokratskom procesu oblikovanja političke volje. Pritom se istraživački fokus usredotočuje na temeljne principe demokracije, na njezinu modernu ideju koja se zasniva na autonomiji individua i njihovu kolektivnom političkom subjektivitetu. U tom sklopu, Posavec stalno iznova naglašava specifičnost političkoga, štoviše, njegov primat u odnosu na druge sfere društvenog bitka. “Političko polje, obilježeno moći, izvorna je danost čovjekovog života ... Zbog nemogućnosti da se kontingencija isključi iz ljudskog života, ostat će univerzum političke akcije uvijek područje rizika i nesigurnosti; dakle područje ljudskih odluka, trenutaka i izazova ... Stoga smatram da politiku ne možemo nadomjestiti ni ekonomijom, ni povijesću, ni znanostu, ni tehnikom, ni teologijom, ali nažalost ni filozofijom.”

C) Osobito je važno Posavčevo sustavno zanimanje za problem moderne (nacionalne) države, za njezine strukturne preobrazbe i povijesne izgledе. Upravo na problemu države sintetički se sažimaju glavne teorijskopolitičke dvojbe glede pretpostavki, mogućnosti i granica političkog djelovanja u suvremenim demokracijama. U tom sklopu, Posavčeve su analize najčešće usmjerene na problemske sklopove identifikacije političkog polja u uvjetima kada država prestaje biti jedini subjekt politike, na pokazivanje nepremostivih granica nacionalne države i njezine djelotvornosti, ne ustuknuvši ni pred izazovom suočavanja s njezinim mogućim krajem. Njegovo je razumijevanje države obogaćeno osviještenim pomicanjem analitičkog težišta na recepciju ustavnopravnih teorija i na dijalog s brojnim suvremenim teoretičarima prava, prije svega ustavnog prava, što je i posve iznimna odlika Posavčeva teorijskog diskursa (kao ilustracija može poslužiti činjenica da je zaslužan za objavljivanje važnih knjiga Petera Häberlea, *Ustavna država*, 2002. i Josefa Isensea, *Država – Ustav – Demokracija*, 2004).

D) U posljednjoj fazi Posavčeva znanstvenog djelovanja prethodni se tematski sklopovi postavljaju u kontekstu “projekta Europa”. Osnovno je pitanje: što je

s politikom, demokracijom i državom s obzirom na epohalni proces privrednoga i političkog ujedinjenja Europe. Pomicanje težišta s “metodološkog nacionalizma” na problematiku projekta Europe kao *sui generis* političke zajednice u nastajanju omogućuje važne uvide o mogućnostima konstitucionalizacije europskog demokratskog procesa i složenoj uzajamnosti nacionalnih država i novoga kontinentalnoga političkog projekta: “Postojanje različitih država pretpostavka je kozmopolitske Europe. Vrijedi i obratno: bez kozmopolitske Europe nacionalne države osuđene su na propast.” (Vidjeti njegov pogovor knjizi J. Habermasa *Eseji o Europi*, 2008.)

Uz znanstveno djelo u užem smislu (knjige, rasprave, članke) valja istaknuti Posavčevu višedecenijsku ogromnu aktivnost u organiziranju veoma uspješnih domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova te njegovu razgranatu međunarodnu suradnju. Bio je gost profesor na Sveučilištu u Kölnu (1987/1988), na Technische Hochschule Darmstadt (1992), na Sveučilištu u Bonnu (1998/1999); Fellow Professor na Institut für europäische Integrationsforschung u Bonnu 1999. Držao je pojedinačna predavanja na sveučilištima u Berlinu, Hamburgu, Münchenu, Baselu, Parizu, Marbourgu, Tübingenu, Stuttgartu i Bayreuthu. Četvrt je stoljeća voditelj međunarodnoga poslijediplomskog studija *Političke teorije* u Dubrovniku, zajedno s profesorima Henningom Ottmannom (München) i Ernstom Vollrathom (Köln) od 1985. do 1990, a od 1996. s profesorom H. Ottmannom i Hansom Vorländerom (Dresden).

Na kraju, ali nipošto i najmanje važno, treba istaknuti Posavčev zapažen doprinos teorijskoj profilaciji i društvenoj afirmaciji našeg časopisa *Politička misao*, čiji je glavni i odgovorni urednik bio od 1992. do 1996.

Znanstveni skup “Demokracija na početku XXI. stoljeća” održan je 27. i 28. svibnja 2011. Okupio je brojne filozofe i politologe iz zemlje (D. Rodin, D. Grubiša, G. Gretić, D. Lalović, Z. Kurelić, E. Baccarini, L. Ribarević, B. Dubravica) i inozemstva (H. Vorländer, P. G. Kielmannsegg, H. Ottmann, G. Merlio, A. Molnar) te poznavatelje i štovatelje teorijskog djela akademika Zvonka Posavca. Samo manji dio njihovih izlaganja i na temelju izlaganja napisanih tekstova uvrstili smo u ovaj mali tematski blok, dok će cjelina svih priloga na skupu, zajedno s potpunim podacima o Posavčevu životnom putu i znanstvenom djelu, biti objavljena u zborniku koji pripremaju organizatori ovog skupa HAZU i Fakultet političkih znanosti. Potpunosti radi, tematskom bloku dodali smo i tekst akademika Posavca koji nam je ljubazno ustupio za ovu priliku, a riječ je o njegovu dosad neobjavljenom predavanju o odnosu filozofije i politike (održanom na međunarodnom skupu IUC-a u Dubrovniku 2007), u njihovoj punoj međuovisnosti, ali i nesvodljivosti političkoga na diskurs klasične platonovske tradicije političke filozofije. U ovu smo bilješku uvrstili, kao ilustraciju, i izbor njegovih najvažnijih rasprava i članaka, koje smo, preglednosti radi, raščlanili prema naznačenim tematskim područjima.

SELEKTIVNA BIBLIOGRAFIJA AKADEMIKA ZVONKA POSAVCA**A) O velikim učiteljima mišljenja**

1. Ideja Dobra, *Politička misao*, 4/1972.
2. Pojam polisa, *Politička misao*, 1-2/1984, str. 52-57.
3. Bilješke uz Platonovu *Državu*, Biblioteka politička misao, Zagreb, 1977, str. 327-376.
4. Bilješke uz Platonovog *Državnika*, Biblioteka politička misao, Zagreb, 1977, str. 79-91.
5. Bilješke uz Platonovo *Sedmo pismo*, Biblioteka politička misao, Zagreb, 1977, str. 139-152.
6. Aristotelovo određenje biti znanja, *Politička misao*, 4/1977.
7. Fronesis, mjesto i značenje *razboritosti* u Aristotelovu djelu, *Godišnjak za povijest filozofije*, Zagreb, 1983, str. 107-136.
8. Značenje Aristotelove *Politike*, Predgovor Aristotelovoj *Politici*, Globus, Zagreb, 1988, str. V-XXX.
9. Konceptija društvenog ugovora J. J. Rousseaua, *Politička misao*, 4/1990, str. 46-56.
10. *Pravno politički spisi I. Kanta*, izbor, prijevod i predgovor, Politička kultura, Zagreb, 2000, str. 161.
11. Aktualnost Kantovih konceptija o miru, *Politička misao*, 4/1996, str. 6-14.
12. Rawls-Kant, *Politička misao*, 3/2004, str. 49-64.
13. Filozofija i zbilja u Hegela, *Politička misao*, 4/1968.
14. Što je preostalo od prirode u Hegelovoj *Filozofiji prava*, *Godišnjak za povijest filozofije*, 6/1988, str. 108-115.
15. Politika i rad, *Politička misao*, 1/1969.
16. Temelji prava, *Pitanja*, 4/1969.
17. Sistem pravosuđa u građanskom društvu, *Politička misao*, 3/1969.
18. Važnost i granice kategorije posebnosti za modernu političku teoriju, u: *Prijepor oko političkog sistema*, Zagreb, 1985, str. 174-180.
19. Hegel i tradicija prirodnog prava, Hegel-Hobbes, *Politička misao*, 1/1993, str. 76-84.
20. Marxovo određenje biti čovjeka, *Vidici*, 3-4/1979, Beograd.
21. Marxovo određenje politike, *Politička misao*, 2-3/1983, str. 3-11.
22. O kraju filozofije u djelu M. Heideggera, *Praxis*, 1/1971.
23. Spoznaja i bitak, *Politička misao*, 1-2/1973.
24. Nihilističke crte suvremenosti, *Politička misao*, 2/1977.

25. Kako Heidegger pita o tehnici, *Politička misao*, 4/1979.
26. Bit tehnike i mogućnost obrata, u: *Praksa i politika*, Biblioteka politička misao, Zagreb, 1983, str. 218-239.
27. Carl Schmitt und Martin Heidegger, Zur politischen Aktualität Heideggers, I. Philosophie und Politik, V. Klosterman, Frankfurt/M., 1991, str. 245-258.
28. Da li je Heidegger romantičar?, *Godišnjak za povijest filozofije*, 7/1989, str. 188-196.

B) O politici i demokraciji

1. Politika u razdoblju tehničke civilizacije, *Kulturni radnik*, 2/1979.
2. O kraju politike, *Politička misao*, 4/1986, str. 105-113.
3. Politička utopija, *Politička misao*, 3/1985, str. 107-113.
4. Sloboda i politički poredak, *Politička misao*, 1/1989, str. 22-39.
5. Od Hanne Arendt do Aristotela, *Politička misao*, 1/2011, str. 39-48.
6. Principi demokracije, *Zbornik Trećeg programa Hrvatskog radija*, 24, 1989, str. 76-86.
7. Ideja moderne demokracije, *Treći program Hrvatskog radija*, 30, 1990, str. 63-70.
8. Neposredna i predstavnička demokracija, u zborniku: *Oblici demokracije*, HAZU, Zagreb, 2011, str. 17-23.
9. Zakazivanje demokracije, *Politička misao*, 1/1998, str. 45-53.
10. Shvaćanje demokracije u razvitku Jugoslavije 1918-1980, *Politička misao*, 4/1992, str. 11-18.
11. Duhovno-povijesni temelji liberalizma, *Politička misao*, 3/1991, str. 3-8.
12. Liberalna neutralizacija političkog, *Politička misao*, 3/1993, str. 173-179.
13. Liberalizam i nacionalizam, HAZU, Zagreb, 2007, str. 5-16.
14. Nation und Nationalismus als Grundphänomen des Politischen, u zborniku: *Im Zeichen der liberalen Erneuerung* (ur. Gerlich/Glass/Serloth), Beč, 1996, str. 31-47.
15. Nacija i nacionalizam kao temeljni fenomen političkoga, *Politička misao*, 2-3/1996, str. 226-234.
16. Formiranje političkog jedinstva u modernom pluralističkom društvu, *Politička misao*, 1/2003, str. 33-41.
17. Političke stranke i javno dobro, u: I. Prpić (ur.), *Država i političke stranke*, Hrvatski pravni centar, Zagreb, 2004, str. 1-11.
18. Javnost i demokracija, *Politička misao*, 1/2004, str. 3-10.
19. Teškoće oko utemeljenja političkih znanosti, *Naše teme*, 4/1979.

C) O državi

1. Idealna država i mogućnost njena ozbiljenja, *Politička misao*, 1/1978.
2. Država i političko, *Politička misao*, 1/1989, str. 22-30.
3. Nekoliko opaski o pojmu pravne države, *Politička misao*, 4/1997, str. 3-13.
4. Da li je došlo do kraja države?, *Politička misao*, 4/1987.
5. Socijalno i pravno-politički elementi ustava, *Politička misao*, 4/1986, str. 52-62.
6. Demokratska ustavna država i totalitarna demokracija, u zborniku: *Francuska revolucija – ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina* (ur. E. Pusić), JAZU, Zagreb, 1989, str. 375-382.
7. Ustav moderne države, *Politička misao*, 2/1990, str. 138-144.
8. O suverenitetu, *Politička misao*, 3/1993, str. 193-204.
9. Kompatibilnost liberalnog i demokratskog načela s parlamentarizmom, *Politička misao*, 3/1994, str. 20-26.
10. Pravo i zajednica, *Politička misao*, 1/1996, str. 70-79.
11. Legitimacija ustavne države između moralnog univerzalizma i nacionalno-demokratskog pluralizma, *Politička misao*, 3/1998, str. 5-16.
12. Ustav bez države, *Politička misao*, 3/2000, str. 22-36.
13. Je li država prema svojem najvišem određenju prošlost?, *Politička misao*, 4/2000, str. 12-25.
14. Die Verfassung als kulturelle Errungenschaft, *Archiv des öffentlichen Rechts*, 124. sv., br. 4, prosinac 2000, str. 56-76.
15. O patriotizmu, domovini i nacionalizmu, *Politička misao*, 2/2001, str. 111-157.
16. Ustav kao kulturno postignuće, *Politička misao*, 4/2001, str. 93-103.
17. Nastanak, procvat i kraj države, *Politička misao*, 2/2002, str. 7-15.
18. Sigurnost putem kooperacije, *Hrvatska država i uprava* (ur. Eugen Pusić), Zagreb, 2008, str. 67-75.
19. Država kao predmet socijalne i jurističke znanosti, u knjizi: *Država i uprava*, Zagreb, 2008, str. 9-30.

D) O Europi

1. Dileme međunarodnog prava: između nacionalizma i kozmopolitizma, *Politička misao*, 4/2004, str. 113-121.
2. Idealističke i realističke tendencije u međunarodnom pravu, *Godišnjak 2004*, Yearbook, Politička kultura, Zagreb, 2004, str. 182-190.
3. State-Constitution-Democracy: Specific Features of the European Union, *Godišnjak 2005*, Yearbook, Politička kultura, Zagreb, 2005, str. 146-151.

4. Dileme oko Europskoga ustava, *Anali Hrvatskog politološkog društva 2005*, str. 121-128.
5. Put prema Ustavnom ugovoru EU, *Rad 495*, HAZU, Zagreb, 2006, str. 7-30.
6. Sloboda i jednakost, HAZU, Zagreb, 2007, str. 33-45.
7. Pogovor knjizi: J. Habermas, *Eseji o Europi*, Školska knjiga, Zagreb, 2008, str. 328-339.
8. Neki novi aspekti u međunarodnom pravu, *Rad 505*, Zagreb, 2009, str. 171-180.
9. Der moderne Staat, die europäische Kultur und die Europäische Union, *Hegel – Studien*, Berlin, 2009.